

PRAVA CIVILNIH ŽRTAVA RATA

Izdavač: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb

Urednica: Emina Bužinkić

Autorice: Milena Čalić Jelić, Vesna Teršelič

Lektura: Tomislav Fresl

Dizajn, prijelom i tisak: ACT Printlab d.o.o., Čakovec

Naklada: 200 primjeraka

Zagreb, siječanj 2012.

Publikacija *Prava civilnih žrtava rata* dio je projekta *Afirmacija prava na obeštećenje svih civilnih žrtava rata* koji Documenta provodi uz potporu *Instituta otvoreno društvo*.

PRAVA CIVILNIH ŽRTAVA RATA

Žrtvama se smatraju osobe koje su, pojedinačno ili unutar skupine, pretrpjele štetu koja uključuje fizičku ili mentalnu povredu, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih temeljnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava, u skladu s Rezolucijom Opće skupštine Ujedinjenih naroda 60/147 *Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*. Gdje je to primjereno te u skladu s unutarnjim pravom, pojam **žrtva** uključuje i članove uže obitelji ili štíćenike neposredne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spriječe njihovu viktimizaciju.

Fotografija „Diskriminacija“, izvor: www.mojevijesti.ba

PRIZNANJE PATNJE I NAKNADA ŠTETE - PUT DO ISCJELJENJA ŽRTAVA I DRUŠTVA

Više od dvadeset godina od početka rata, u istraživanju koje provodimo, postavljamo si jednostavno ljudsko pitanje - "kako danas žive stradali u ratu?". I bez povoda, bez godišnjica stradanja koje se obilježavaju širom Hrvatske, svatko bi mogao pomisliti „Kako žive moji susjedi stradali u ratu?“. Posebno je teško obiteljima više od 1.800 nestalih, čije sudbine još uvijek nisu rasvijetljene. Radeći na istraživanju činjenica o svim žrtvama rata i snimanju osobnih sjećanja, zapitali smo se na koji način institucije i društvo priznaju njihovu patnju? Koliko se često stvaraju prilike da svoja sjećanja na najbliže kažu zainteresirani članovi obitelji više od 22.000 ubijenih? Pitamo se kako se s traumama nose zatočenici i zatočenice logora i koja vrsta podrške im nedostaje? Što treba svima koji su preživjeli seksualno nasilje? Kako se snalaze svi čije su kuće razorene?

Smatramo da bi se i sve nadležne institucije trebale zapitati kakvu podršku pružaju stradalima i kritično vrednovati svoj dosadašnji rad. U kojoj mjeri zakonski okvir ¹ zacrtan 1992., kojim se reguliralo pitanje naknade šteta stradalima u djelovanju pripadnika JNA i srpskih postrojbi, još uvijek odgovara potrebama? Smije li se zakonodavac stvarno oglušiti na uzastopne zahtjeve udruga preživjelih za kvalitetnijim reguliranjem statusa roditelja stradale djece? U neuspjelom pokušaju rješavanja problema stradalih zbog djelovanja od strane pripadnika hrvatskih postrojbi te od strane nepoznatih počinitelja, Hrvatski sabor je 2003. donio zakone ² slijedom kojih su oštećeni tužili Republiku Hrvatsku i u više od 70% slučajeva, zbog odbijanja tužbenih zahtjeva izgubili parnice koje parnične troškove moraju sami platiti. Je li etički prihvatljivo da se obitelji ubijenih dodatno kažnjava naplatom visokih parničnih troškova, umjesto da se napokon prizna njihova patnja?

Kako bi osmislili prijedlog programa reparacija/odšteta, *Documenta* se odlučila na istraživanje potreba civilnih žrtava. Provest ćemo ga putem intervjua sa stradalima uz dopunske razgovore s donositeljima odluka.

U svom dosadašnjem radu uvjerali smo se da za preživjele i za žrtve još uvijek ostaje otvoreno pitanje kako iscijeliti rane. To je posebno teško kad nema priznanja patnje svih žrtava. Radimo na tragu ostvarivanja prava na istinu, pravdu, naknadu štete i garanciju neponavljanja zločina. Smatramo da svaka žrtve i stradalnik ima pra-

¹ Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata NN 33/92, 77/92, 27/93, 58/93, 2/94, 76/94, 108/85, 108/96, 82/01 i 103/03, Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji NN 174/04

² Zakon o obveznim odnosima („Službeni list SFRJ“ broj 29/78, 39/85, 57/89 i NN broj 53/91, 73/91, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 88/01), Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (NN broj 117/03), Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata (NN broj 117/03).

vo na pravovremenu i primjerenu potporu od trenutka počinjenja zločina te naknadu štete.

Svjesni smo da obitelji stradalnika ne uspijevaju ostvariti ni pravo na istinu ni na kazneni postupak ni obeštećenje. Članovi obitelji žrtava ratnih zločina nisu dobili ni moralnu niti materijalnu zadovoljštinu. Njihova patnja nije priznata, a počinitelji zločina nisu kazneno odgovarali. Zalažemo se za procesuiranje svih ratnih zločina i pratimo suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i drugim post-jugoslavenskim zemljama. No, svjesni smo da pravosuđe neće moći procesuirati sva kaznena djela. Zato smatramo da naknadu štete ne treba vezati uz sudsku presudu, već ju treba utemeljiti na principu društvene solidarnosti.

RH treba donijeti nacionalni program i zakon kojima bi se naknada štete zbog usmrćenja bliskih osoba te svih ostalih ratnih zločina uredila u skladu s *Temeljnim načelima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava UN*, Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda usvojene 16. prosinca 2005. ³ koja se odnosi na kompenzaciju, restituciju, rehabilitaciju, rješavanje sudbine nestalih, simboličke reparacije i garanciju neponavljanja zločina. UN mehanizmi 26. rujna 2011. osnaženi su odlukom Komisije za ljudska prava o osnivanjem pozicije *Posebnog izvjestitelja/ice za promociju istine, pravde, reparacije i garancije neponavljanja* ⁴ koji će, na proljeće, prvi puta biti imenovan na mandat od tri godine. Smatramo da bi se, u traženju modela za obeštećenje žrtava, zakonodavac trebao ravnati kako prema principima UN-a, tako i prema standardima uspostavljenim u *Zakonu o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela* ⁵ i svim žrtvama ponuditi obeštećenje putem posebne zakonom propisane mjere.

U nastavku opisujemo primjere koji zabrinjavaju, jer patnja stradalih nije priznata ni 20 godina nakon početka rata.

³ A/RES/60/147 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, <http://www2.ohchr.org/english/law/remedy.htm>

⁴ A/HRC/18/L22 Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence; http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/18/L.22 <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11449&LangID=E>

⁵ Hrvatski sabor donio je zakon na sjednici održanoj 2. srpnja 2008., a stupit će na snagu na dan prijema Republike Hrvatske u Europsku uniju i nije relevantan za obitelji žrtava rata i poraća.

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE ZBOG SMRTI BLISKE OSOBE

Članovi obitelji ubijenih, organizacije za zaštitu ljudskih prava i međunarodne institucije (OESS) niz godina upozoravaju na praksu koja bliskim srodnicima ubijenih ne omogućava postizanje pravde utvrđivanjem kaznene odgovornosti počinitelja (mnogi zločini nisu procesuirani) niti daje mogućnost ostvarivanja naknade zbog smrti bliske osobe. 20 godina nakon početka rata, nažalost, nisu dobili ni moralnu niti materijalnu zadovoljštinu. Njihova patnja nije priznata, počinitelji zločina nisu kazneno odgovarali, a većina je izgubila parnice za naknadu štete protiv Republike Hrvatske.

Prikupili smo 105 predmeta za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe. Zahtjevi tužitelja/oštećenika u većini slučajeva su odbijeni. ⁶ Mogućnost uspjeha tužitelja u parnici znatno je veća ukoliko je prethodno u kaznenom postupku utvrđena krivnja počinitelja. Članovi obitelji žrtava koji su izgubili parnične postupke plaćaju visoke troškove izgubljenih parnica. Naime, u 61,4% analiziranih predmeta sudovi su, nakon odbijanja tužbenih zahtjeva, obvezali tužitelje na plaćanje troškova postupka u visini od 5.000,00 do 107.400,00 kn. U samo nekoliko predmeta odlučeno je da svaka stranka snosi svoje troškove, uglavnom radi nedostataka troškovnika predanih od strane općinskih državnih odvjetništava. Od prikazanog broja 16% tužitelja plaća ili je isplatilo troškove postupka, dok u ostalim predmetima tužitelji još nisu pozvani na plaćanje, jer odluke još nisu pravomoćne i izvršne ili su u postupku revizije pred VSRH. Na analizirane predmete ne primjenjuje se od-

⁶ U 74% predmeta tužbeni zahtjevi su odbijeni radi zastare pokretanja parničnog postupka, usvojenog prigovora ratne štete, nedostatka dokaza da su štetu počinili pripadnici hrvatskih postrojbi ili zbog nepostojanja odgovornosti RH na području koje je bilo pod kontrolom vlasti RH. Samo u 12% predmeta tužiteljima je dosuđena naknada. U ostalim slučajevima parnični postupak još je u tijeku. U većini predmeta u kojima su tužbeni zahtjevi usvojeni postoji pravomoćna osuđujuća presuda protiv počinitelja.

luka Vlade RH o otpisu parničnih troškova ⁷, jer su isti pokrenuti tek nakon donošenja zakona iz 2003. godine. Zalažemo se za otpis parničnih troškova svima čiji su tužbeni zahtjevi odbijeni te tražimo osnivanje Fonda za naknadu štete žrtvama rata.

Republika Hrvatska treba prestatiti činiti dodatnu nepravdu obiteljima koje još uvijek nisu dočekali utvrđivanje kaznene odgovornosti za smrt njihovih bližnjih. Vlada RH treba žurno donijeti odluku kojom se Republika Hrvatska odriče naplate troškova od svih tužitelja koji nisu uspjeli sa svojim tužbenim zahtjevima za naknadom štete zbog smrti bliske osobe.

⁷ Vlada RH je 28. svibnja 2009. donijela Odluku kojom su otpisane tražbine troškova dosuđenih Republici Hrvatskoj pravomoćnim presudama donesenim nakon 31. srpnja 2003. u postupcima pokrenutim na temelju čl. 180. Zakona o obveznim odnosima (navedeni članak ukinut je 1996. godine), a nastavljenim 2003. godine. No ovom Odlukom nisu obuhvaćeni tužitelji koji su tužbene zahtjeve podnijeli nakon 1996. godine, a kojih je najviše.

PRIMJERENA POTPORA STRADALNICIMA

Zajednica udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata traži da žrtva bude žrtva te da, kad se govori o naknadama, jednako vrijedi život ili invaliditet djeteta i civila, kao i branitelja. Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj je poginulo 402 djece, a ranjeno ih je 1044. Tako govore podaci Radne skupine za izradu registra djece poginule uslijed ratnih razaranja u Republici Hrvatskoj, no te brojke nisu konačne, jer se još radi njihovo zadnje ažuriranje. Primarna zadaća Radne skupine bila je prikupljanje svih postojećih evidencija i baza podataka o poginuloj djeci, sistematizacija, objedinjavanje i provjera tih podataka te na kraju izrada registra djece poginule uslijed ratnih razaranja.

Radna skupina prikupila je sve te podatke iz različitih izvora, provela njihovu međusobnu podudarnost, objedinjavanje i provjeru. Svu sakupljenu i sistematiziranu arhivsku građu o poginuloj djeci u Domovinskom ratu predala je Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata. Tijekom Domovinskog rata ranjeno

je 1044 djece. Kao posljedica ranjavanja, kod 188 djece nastao je različit stupanj tjelesne invalidnosti - kod 56 vrlo teška, kod 92 teška te kod 40 umjerena tjelesna invalidnost. Bez jednog roditelja ostalo je 5497 djece, a 74 djece bez oba roditelja.

Predstavnice Zajednice udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata upozoravaju da status poginule djece i djece invalida rata do danas nije reguliran nikakvim zakonskim dokumentom. Smatraju da su roditelji te djece, kao i ostali koji

su izgubili članove obitelji, roditelje, supružnike, kao civilne žrtve rata, obespravljani. Zakon, naime, propisuje imovinski cenzus te im je i jedna kuna bilo kakvog primanja prepreka za ostvarivanje bilo kojeg materijalnog prava. Djecu ranjenu u Domovinskom ratu Vlada je potpuno zaboravila. Primjerice, 80-postotni invalid ima primanja oko 1900 kuna, ali samo ako ima pravo na ortopedski dodatak. Ako nema, tada su ta primanja još manja.

Stradalnici traže iste osnovice i naknade po gubitku člana obitelji ili gubitku noge ili ruke, odnosno ranjavanju. Predlažu uvođenje obiteljske ili osobne invalidnine. Traže da žrtva bude žrtva te da, kada se govori o naknadama, jednako treba vrijediti život djeteta od sedam godina i život branitelja, kao što bi i ruka ili noga branitelja i civila u participaciji trebale biti iste. Prava članova obitelji poginule djece, odnosno prava ranjene djece u Domovinskom ratu propisana su Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Prava po tom zakonu mogu se ostvariti na osnovi oštećenja organizma, na osnovi gubitka člana obitelji i na osnovi materijalnih potreba korisnika. Prava na osnovi oštećenja organizma su osobna invalidnina, dodatak za njegu i

pomoć druge osobe, ortopedski dodatak i profesionalna rehabilitacija, dok su prava na osnovi gubitka člana obitelji obiteljska invalidnina i uvećana obiteljska invalidnina. Prava na osnovi materijalnih potreba korisnika, ističu u Ministarstvu, su opskrbona, dodatak za pripomoć u kući, besplatni udžbenici, prednost pri upisu u obrazovne ustanove, posebni dodatak, prednost pri smještaju u učeničke, odnosno studentske domove, stipendije, prednost pri zapošljavanju, prednost pri smještaju u domove socijalne skrbi, pravo na troškove prijevoza i pogreba.

PRIZNANJE PATNJE I PODRŠKA ŽRTVAMA SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA KAO VIDA IZVRŠENJA RATNIH ZLOČINA

Zalažemo se za procesuiranje svih zločina silovanja u ratu. Odnedavno u javnosti se više govori o silovanju u ratu, koje se od 1949. godine tretira kao zločin protiv čovječnosti⁸. Silovanje kao radnja izvršenja ratnog zločina propisana je i u domaćem pravu, odredbom čl. 120. OKZ RH⁹. Pregledom sudske dokumentacije izdvojili smo 17 sudskih predmeta, u različitim stadijima kaznenog postupka (od optuženja do pravomoćne presude), koji kao vid izvršenja ratnog zločina između ostalog sadržavaju i seksualno zlostavljanje civila i ratnih zarobljenika. Analizirajući izdvojene predmete silovanja/seksualnog zlostavljanja kao radnje izvršenja kaznenog djela ratnog

zločina, osobito s obzirom na mjesto i vrijeme izvršenja djela, iste smo podijelili u dvije skupine: silovanje i seksualno zlostavljanje u logorima (zatvorima, pritvorima, mjestima zatočenja) te silovanje i seksualno zlostavljanje kao vid izvršenja ratnog zločina tijekom napada na sela, naselja ili za vrijeme okupacije. To znači da su, u drugoj skupini analiziranih predmeta, mjesta izvršenja djela bila u privatnim kućama, bilo da se radi o kući žrtve, gdje izvršitelji silovanja silom, naoružani, u uniformama, dolaze, bilo da se radi o kućama u koje su žrtve nasilno odvođene i prisiljavane na spolne odnose ili seksualno zlostavljanje.

Zabilježili smo 17 kaznenih postupaka u nadležnosti Županijskog suda u Vukovaru, Županijskog suda u Osijeku, Županijskog suda u Šibeniku, Županijskog suda u Slavonskom Brodu, Županijskog suda u Sisku. Od navedenih kaznenih postupaka 11 je pravomoćno završenih (3 oslobađajuće presude, od kojih jedna

⁸ "Žene su zaštićene od napada na njihovu čast, točnije od silovanja, seksualnog zlostavljanja i svake nedostojne radnje" (4. ženevska konvencija).

⁹ Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (OKZ RH) Članak 120.(1) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava za vrijeme rata, oružanoga sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, kojega je posljedica smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušavanje zdravlja ljudi, napad bez izbora cilja kojim se pogađa civilno stanovništvo, da se civilno stanovništvo ubija, muči ili da se nečovječno postupa prema njemu, ili da se nad njim obavljaju biološki, medicinski ili drugi znanstveni pokusi, da se uzimaju tkiva ili organi radi transplantacije, ili da mu se nanose velike patnje ili ozljede tjelesnoga integriteta, ili zdravlja, da se provodi raseljavanje ili preseljavanje ili prinudno odnarodnjavanje ili prevođenje na drugu vjeru, prinuđivanje na prostituciju ili silovanje da se primjenjuju mjere zastrašivanja i terora, uzimaju taoci, primjenjuje kolektivno kažnjavanje, protuzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, će se provodi lišavanje prava na propisno i nepristrano suđenje, prinuđivanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njezinoj obavještajnoj službi ili administraciji, da se prinuđuje na prinudni rad, izgladnjuje stanovništvo, provodi konfiskacija imovine, da se pljačka imovina stanovništva, protuzakonito i samovoljno uništava ili prisvaja u velikim razmjerima imovinu što nije opravdano vojnim potrebama, uzima nezakonite i nerazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjuje vrijednost domaćega novca ili protuzakonito izdaje novac, ili tko počini neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina.

nepravomoćna, 8 osuđujućih, od kojih je 6 doneseno u odsutnosti optuženika). Valja napomenuti da je i u ovim oslobađajućim presudama nesporno utvrđeno da se silovanje u zatvoru dogodilo te bi stoga ti predmeti trebali biti vraćeni u fazu predistrage prikupljanja dokaza o direktnim počiniteljima.

Vrijeme izvršenja djela je od srpnja 1991. godine do rujna 1993. godine. Žrtve navedenih kaznenih postupaka silovanja/seksualnog zlostavljanja su u većini žene, ali u logorima/zatvorima/pritvorima su seksualno zlostavljani i muškarci, dok se u jednom postupku kao žrtva spominje i dijete. Zabilježili smo i jedan predmet pred nekadašnjim Vojnim sudom u Bjelovaru, s pravnom kvalifikacijom ubojstva i silovanja¹⁰, gdje je počinitelj pravomoćno osuđen na 15 godina zatvora, ali ubrzo pušten iz zatvora s odsluženja kazne aktom pomilovanja predsjednika države.

U analiziranim predmetima optuženo je 28 osoba – 26 su neposredni počinitelji, a 2 osobe optužene su po zapovjednoj odgovornosti. U nekoliko predmeta optužnice sadržavaju seksualna zlostavljanja ili silovanja kao isključivu, jedinu radnju izvršenja kaznenog djela ratnog zločina, dok se u većini predmeta, pored silovanja, optuženike tereti i za druge načine počinjenja ratnog zločina. Stvarni broj silovanih žena

¹⁰ Kazneni postupak za djela ubojstva čl. 35 st. 1. KZRH i silovanja čl. 83. st. 1. KZRH

i seksualno zlostavljanih osoba tijekom rata teško je utvrditi. Zbog traume ili straha žrtava da će u društvu ili obitelji biti osuđivane i obilježene one vrlo često šute, pa zločini ostaju neprijavljeni. Žrtvama silovanja i seksualnih zlostavljanja nužno je prije i tijekom kaznenog postupka osigurati psihološku potporu, što je u analiziranim predmetima izostajalo, s obzirom na to da su uglavnom vođeni prije ustrojavanja službi za podršku žrtvama i svjedocima kaznenih djela na sudovima. No, nedvojbeno je da do sada žrtve nisu dobile neophodnu potporu drugih vladinih i društvenih institucija koju je svakako trebalo pravovremeno osigurati.

STRADALI OD MINA

U razdoblju od 1991. do 2008. godine u Hrvatskoj je od mina stradalo 1886 osoba, od čega su 492 osobe poginule, 1102 su zadobile teške tjelesne ozljede, a 292 lakše su ozlijeđene¹¹. Nažalost, svake godine strada sve više ljudi zbog još uvijek velikih miniranih područja. Te brojke se utrostručuju kada ubrojimo i članove njihovih obitelji koji se, prema odredbama Konvencije o zabrani upotrebe, skladištenja, proizvodnje, prijenosa protupješačkih mina i i njihovom uništenju (*Ottawska konvencija*), također smatraju stradalnicima od mina. Nakon završetka ratnih djelovanja od mina stradavaju uglavnom civilne osobe, povratnici u svoja ratom razrušena mjesta koji, baveći se poljoprivredom, stočarstvom, lovom ili sakupljanjem drva za ogrjev, ulaze u minski sumnjiva područja koja još uvijek nose smrtonosnu opasnost - mine i druga neeksplozirana sredstva zaostala iz rata. Još uvijek stradavaju i civili i pirotehničari, što govori da minska područja još uvijek predstavljaju sigurnosni, društveni, psihološki, ali i razvojni problem. **Zalažemo se za ubrzano čišćenje mina, kao i osiguravanje kvalitetnije potpore žrtvama mina i njihovim obiteljima, posebice na području psihosocijalne reintegracije i rehabilitacije djece žrtava mina.**

¹¹ Iz Programa upoznavanja s opasnošću od mina za 2011. godinu, Hrvatskog centra za razminiranje

NAKNADE ŠTETA ZA IMOVINU UNIŠTENU TERORISTIČKIM AKTIMA

U razdoblju 1991. – 1995. nepoznati počinitelji uništili su ili oštetili velik broj stambenih i poslovnih objekata hrvatskih građana u područjima na kojima se nisu odvijale ratne operacije¹². Bilo je to vrijeme pravne nesigurnosti kada su pojedinci i grupe počinili teška kaznena djela. U nekim slučajevima vlasnici kuća pod koje je podmetnut eksploziv teško su ozlijeđeni ili su smrtno stradali¹³. U najvećem broju slučajeva počinitelji nisu nikad otkriveni ni sankcionirani, a žrtvama tih akata terorizma ostalo je jedino da traže neki oblik odštete privatnim tužbama protiv države. Sve te tužbe (podnesene prije 1996. g.) pozivale su se na čl. 180. Zakona o obveznim odnosima (ZOO)¹⁴. Hrvatski sabor ukida čl. 180. u veljači 1996.¹⁵, a svi sudski postupci za naknadu štete prekidaju se do donošenja novog zakona „kojim će se urediti odgovornost za štetu nastalu uslijed terorističkih akata“. Novi zakon usvojen je nakon sedam i pol godina, u ljeto 2003., kao Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (ZOŠT). Bitna promjena ZOŠT-a prema čl. 180. ZOO je da ograničava pravo na naknadu štete samo na naknadu one štete gdje je posljedica „smrt, tjelesne povrede ili oštećenje zdravlja“¹⁶. Prekinuti postupci za nadoknadu materijalne štete nastavljeni su po novom zakonu, članku 8. koji određuje da se materijalna šteta nadoknađuje shodno odredbama Zakona o obnovi¹⁷. Općinski sudovi u RH su se od dana primjene novog zakona te ponovnog pokretanja postupaka oglašavali nenadležnima, upućivali tužitelje na upravni postupak ili odbijali tužbene zahtjeve te nalogali tužiteljima plaćanje visokih parničnih troškova (iako su

¹² Ne zna se točno koliko je takvih objekata, ali ih je, vrlo vjerojatno, više od tisuću. Samo na području općine Bjelovar, gdje postoji udruga „Pravda“ koju su osnovale žrtve terorističkih akata, uništeno je ili oštećeno oko 650 objekata (obiteljskih kuća, vikendica, poslovnih prostora, gospodarskih objekata, tovišta sa stokom, osobnih i teretnih vozila, poljoprivredne mehanizacije). Zahtjeva za naknadu štete ima mnogo manje.

¹³ Vuković (bratić Predsjednika RH u mandatu od 2000. do 2010., Stjepana Mešića) i njegova supruga poginuli su kad je njihova kuća u Čačincima dignuta u zrak. Počinioci su u ovom slučaju uhvaćeni, suđeni i ubrzo pomilovani. Na sudu su se branili „da je došlo do zabune, da su mislili da je to srpska kuća“. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine 7/1996)

¹⁴ Za štetu nastalu smrću, tjelesnom povredom ili oštećenjem odnosno uništenjem imovine fizičke osobe uslijed akata nasilja ili terora te prilikom javnih demonstracija i manifestacija odgovara društveno-politička zajednica čiji su organi po važećim propisima bili dužni spriječiti takvu štetu.

¹⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine 7/1996)

¹⁶ I u tim slučajevima praksa obiluje sudskim presudama na štetu žrtve, gdje se smisao nematerijalne odštete gubi u proceduralnim razlozima, nastupanjem zastare ili čovjeku neshvatljivim tumačenjem zakonskih normi (vidi predmet: M. Šeatović, udovicu žrtve, sud odbija uz obrazloženje „da su počinitelji zločina bili pripadnici HV-a, u uniformama HV-a i s oružjem HV-a, ali da zločin nisu počinili u radno vrijeme“, dakle država nije odgovorna! M. Šeatović, udovici s vrlo skromnom mirovinom, naloženo je da plati troškove parničnog postupka, Tako i u drugim sudskim predmetima : J. Berić v. RH, A. Vujić v. RH, Mileusnić v. RH, Solar v. RH,...)

¹⁷ Zakon o obnovi (Narodne novine 24/1996) na snazi od 03.04.1996, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obnovi (Narodne novine 57/2000) na snazi od 17.06.2000.

svoje tužbe podnijeli kad je na snazi bio čl.180. ZOO). Tom napolatom parničnih troškova, koji su u pojedinim predmetima dosegali i do 200 000,00 kn, situacija u pogledu vladavine prava i funkcioniranja pravne države dovedena je do krajnjeg apsurdna s pravnog, moralnog i socijalnog aspekta.

Realizacija prava na obnovu, u praksi, za veći broj vlasnika nekretnina uništenih terorističkim činom, onemogućena je u traženju kumulativnog ispunjenja svih preduvjeta za ostvarivanje prava na obnovu (čl. 4. i 5. Zakona o obnovi¹⁸), a osobito prebivališta

¹⁸ Članak 5.

(1). Pravo iz članka 4. stavka 1. ovoga Zakona može se ostvariti:

1. ako se uništeno ili oštećeno dobro nalazi na području obnove,
 2. ako je utvrđen odgovarajući stupanj oštećenja na dobru,
 3. ako je korisnik prava na obnovu s obitelji prebivao u stambenoj zgradi, odnosno koristio drugo uništeno ili oštećeno dobro, do početka ratnih operacija na tom području i ako zahtjevu priloži pisanu izjavu da će se nakon obnove s obitelji vratiti, odnosno koristiti obnovljeno dobro,
 4. ako korisnik prava do stupanja na snagu ovoga Zakona nije iskoristio pravo na kredit za obnovu ratom uništenog ili oštećenog dobra na temelju propisa, koji su bili na snazi do stupanja na snagu ovoga Zakona, o kreditiranju obnove ratom razorenih ili oštećenih dobara,
 5. ako se protiv korisnika prava na obnovu ne vodi kazneni postupak za kaznena djela počinjena u oružanim sukobima i u ratu protiv Republike Hrvatske ili nije osuđen za ta kaznena djela.
- (2) Uz uvjete iz stavka 1. ovoga članka, korisnik prava na obnovu u ratu uništene ili oštećene stambene zgrade može ostvariti to pravo ako na teritoriju Republike Hrvatske do dana stupanja na snagu ovoga Zakona nije ostvario pravo na stan ili kuću te ako u mjestu prebivališta nema drugu useljivu, u ratu neoštećenu, kuću ili stan.

Članak 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obnovi

U članku 5. stavku 1. točka 1. mijenja se i glasi:

podnositelja u oštećenom/srušenom objektu 1991. godine - zahtjev da u mjestu prebivanja nema drugu useljivu, u ratu neoštećenu kuću ili stan, zatim činjenica da obnova obuhvaća samo stambene objekte, a ne poslovne te izjava da će se korisnici obnove u objekt vratiti i u istom prebivati nakon obnove. Mnogi od podnositelja tužbi za naknadu štete u miniranim/zapaljenim objektima nikada nisu živjeli, a i sam opseg obnovljene nekretnine često ne odgovara veličini uništenog objekta.

Treba napomenuti da Ustavni sud RH svojim rješenjem U-I-2921/2003 nije prihvatio prijedloge za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti ZOŠT-a s Ustavom RH. Na taj način, protivno očekivanjima velikog dijela pravne struke i stranaka u sporu te udruga civilnog društva, Ustavni sud se izvan pravnih okvira upustio u političku ocjenu učinka mogućih pozitivnih rješenja nadležnih sudova u korist tužitelja. Takvom analizom se u svom odlučivanju udaljio od pravnog supstrata, koji je trebao biti jedini i isključivi okvir za ocjenu ustavnosti ZOŠT-a. Istovremeno, Ustavni sud je ocijenio da bi plaćanje sudskih troškova – u koje se

»1. ako postoji uništenje ili oštećenje dobra nastalo prema odredbi članka 1. ovoga Zakona,«.

Točka 5. briše se.

Iza stavka 1. dodaju se novi stavci 2., 3. i 4. koji glase:

»(2) Pravo na obnovu iz ovoga Zakona ne može ostvariti osoba koja je pravomoćno osuđena za kazneno djelo opisano člankom 3. stavkom 1. Zakona o općem oprost (»Narodne novine«, br. 80/96.).

(3) Za osobu protiv koje je podignuta pravomoćna optužnica za kazneno djelo opisano člankom 3. stavkom 1. Zakona o općem oprost (»Narodne novine«, br. 80/96.) ostvarivanje prava iz ovoga Zakona odgađa se do pravomoćnosti sudske odluke kojom se dovršava kazneni postupak.

(4) Ograničenje iz stavka 2. i 3. ovoga članka glede prava iz ovoga zakona ne odnose se na članove obitelji osoba iz stavka 2. i 3. ovoga članka.«

U dosadašnjem stavku 2. koji postaje stavak 5. riječi: »stavka 1.« zamjenjuju se riječima: »stavka 1., 2., 3. i 4.«, a riječi: »do dana stupanja na snagu ovoga Zakona« i riječi: »u ratu neoštećenu« brišu se.

Dosadašnji stavak 3. postaje stavak 6.

uračunavaju troškovi od dana podnošenja tužbi početkom ili sredinom 1990-ih godina na temelju članka 180. ZOŠT-a – dovelo do prebacivanja na tužitelje nerazmjernog i prekomjernog tereta, koji bi poremetio ravnotežu koja mora postojati između zaštite prava pojedinaca i ostvarenja javnih ili općih interesa zajednice te je Vlada RH donijela Odluku o otpisu troškova parničnog postupka dosuđenih RH u određenim predmetima (28.05.2009.) , čime je djelomično ispravljena nepravda nanesena žrtvama terorističkih akata.

ZAKLJUČAK

Uvijek iznova postavljamo si pitanja: „Zašto se javlja problem nerazumijevanja i nedostatka solidarnosti sa žrtvama ratnih stradanja? Zbog čega osobe okrivljene za ratne zločine, godinama nakon završetka rata, imaju potporu u dijelu javnosti? Koji su razlozi prisutnosti znatnih teškoća u aktivnostima suočavanja s prošlošću u postratnom hrvatskom društvu?“ Postavljamo ta pitanja vladinim institucijama, ali i samima sebi.

Nije ništa novo da su najteže nepravde i najpogubnija kršenja ljudskih prava za jednu zemlju ona provedena kroz sudove i institucije pravosuđa, koje to čine zaklanjajući se iza nepravednih ili nedorečenih zakona. Radi osiguranja funkcioniranja pravne države do

sada počinjene nepravde ovim ljudima, iscrpljenima dugogodišnjim sudskim postupcima, zakonodavnim intervencijama, bez moralne i materijalne satisfakcije, moraju biti ispravljene. Stoga tražimo da se intenziviraju aktivnosti oko donošenja novog pravnog okvira za ostvarenje zakonske mogućnosti za pravednu naknadu štete svim stradalima.

KAKO OSTVARITI PRAVO NA ZAŠTITU KAO CIVILNA ŽRTVA RATA U REPUBLICI HRVATSKOJ KROZ UPRAVNI POSTUPAK

Kada država daje pojedine oblike naknade, onda je to posljedica solidarnosti države s osobama pogođenim izvanrednim događajima i ta je naknada svojevrsni oblik obeštećenja, više pomoć koju država pruža, a ne naknada štete. U Republici Hrvatskoj civilni status žrtve, kako za civilne invalide Domovinskog rata, tako i za zaštitu članova obitelji čiji su najbliži poginuli ili nestali tijekom Domovinskog rata, ostvaruje se kroz upravni postupak prema odredbama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Sa željom da pomognemo civilnim stradalnicima te članovima obitelji čiji su

najmiliji kao civili nestali ili poginuli tijekom Domovinskog rata, a do danas nisu ostvarili niti jedan vid obeštećenja, ovdje dajemo kratak pregled odredbi navedenog zakona, osobito prava civilnih invalida i članova obitelji civilnih žrtava.

ZAKON O ZAŠTITI VOJNIH I CIVILNIH INVALIDA RATA

Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata više je puta mijenjan i dopunjavan. Zadnja, jedanaesta izmjena i dopuna, uslijedila je donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN 103/03).

Čl. 8. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata definira civilne invalide rata:

- » Civilni invalid rata je osoba kojoj je organizam oštećen za najmanje 20% zbog rane ili ozljede koju je dobila:
 - zlostavljanjem, odnosno lišenjem slobode od strane terorista ili pripadnika Jugoslavenske narodne armije od 17. kolovoza 1990;
 - u svezi s ratnim događajima (bombardiranje, eksplozija ratnog materijala, zalutali metak i sl.);
 - od eksplozije zaostalog ratnog materijala nakon završetka ratnih operacija;
 - u svezi s diverzantskim, odnosno terorističkim akcijama kojima se ugrožava sigurnost ili ustavni poredak Republike Hrvatske;
 - zlostavljanjem odnosno lišenjem slobode od strane okupatora ili njegovih pomagača za vrijeme drugog svjetskog rata.

Civilni invalid je i osoba kojoj je organizam oštećen za najmanje 60% zbog bolesti a bolest je, pogoršanje bolesti, odnosno pojava bolesti neposredna posljedica zlostavljanja odnosno lišenja slobode od strane terorista ili pripadnika Jugoslavenske narodne armije od 17. kolovoza 1990. Civilni invalid koji po osnovi bolesti stekne i koristi prava po ovom Zakonu najmanje pet godina zadržava svojstvo civilnog invalida ako mu se oštećenje organizma smanji ispod 60%, ali ne niže od 20%.

PRAVA CIVILNIH INVALIDA RATA PO OSNOVI OŠTEĆENJA ORGANIZMA

Članak 14. propisuje da ratni i mirnodopski vojni invalidi i civilni invalidi imaju, po osnovi oštećenja organizma, uz uvjete propisane ovim Zakonom, pravo na:

1. osobnu invalidninu;
2. dodatak za njegu i pomoć druge osobe;
3. ortopedski dodatak;
4. profesionalnu rehabilitaciju;
5. kupališno i klimatsko liječenje;
6. pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala.

PRAVA PO OSNOVI GUBITKA ČLANA OBITELJI

Članak 12. st. 3. i st. 5. osigurava zaštitu članovima obitelji osoba pod okolnostima iz članka 8. ili članovima obitelji osoba koja je od rane, ozljede ili bolesti dobivene pod okolnostima iz članka 8., stavka 1., točke 1., 2. i 3. i stavka 2. ovoga Zakona umrla u roku od godinu dana od dana prestanka neprijateljstava.

Članovima obitelji, po ovom Zakonu, smatraju se:

- bračni drug,
- djeca rođena u braku ili izvan braka,
- posvojena i pastorčad - članovi uže obitelji,
- roditelji, očuh, maćeha i posvojitelji.
- te izvanbračni drug koji s civilnim invalidom, te poginulim, umrlim ili nestalim civilom ima djece i s njim živi, odnosno do njegove je smrti živio u zajedničkom kućanstvu najmanje godinu dana.

Prava po osnovi gubitka člana obitelji su: obiteljska invalidnina (po uvjetima propisanim čl. 25.) uvećana obiteljska invalidnina (čl. 31.)

PRAVA PO OSNOVI MATERIJALNIH I DRUGIH POTREBA KORISNIKA

- prava koja imaju socijalno zaštitnu funkciju-

1. opskrbnina
2. dodatak za pripomoć u kući
3. besplatni udžbenici
4. posebni dodatak
5. stipendije
6. prednost pri smještaju u učeničke i studentske domove
7. prednost pri zapošljavanju
8. prednost pri smještaju u domove socijalne skrbi
9. oslobađanje plaćanja naknade za prenamjenu poljoprivrednog zemljišta
10. posebni staž
11. pravo na troškove prijevoza i pogreba

Članak 56. propisuje da *Ured Vlade Republike Hrvatske za zatočene i nestale* snosi troškove prijevoza i pogreba posmrtnih ostataka civilnih žrtava iz Domovinskog rata na području Republike Hrvatske, nakon postupka ekshumacije i identifikacije.

POSTUPAK ZA OSTVARIVANJE PRAVA

O pravima po ovom Zakonu u prvom stupnju rješava nadležni ured državne uprave u županiji, odnosno nadležno upravno tijelo Grada Zagreba, a u drugom stupnju ministarstva nadležnog za rad i socijalnu skrb, dok za osobe koje nemaju prebivalište na teritoriju Republike Hrvatske u prvom stupnju rješava nadležno upravno tijelo Grada Zagreba, a u drugom stupnju nadležno ministarstvo.

PISANA DOKAZNA SREDSTVA

Činjenica da je rana ili ozljeda dobivena pod okolnostima iz članka 8. stavka 1. ovoga Zakona utvrđuje se samo pisanim dokaznim sredstvima. Pisanim dokaznim sredstvima smatra se **potvrda o uzroku i okolnostima** pod kojima se slučaj dogodio izdana od nadležne vojne jedinice ili ustanove, odnosno od nadležnog tijela državne uprave, kao i **medicinska dokumentacija** o liječenju za oštećenje organizma nastalo u vremenu od 30. svibnja 1990. do dana prestanka neprijateljstava i to medicinska dokumentacija o liječenju **neposredno nakon ranjavanja ili ozljeđivanja**, a najkasnije **tri mjeseca** od dana prestanka neprijateljstava.¹⁹ Činjenica da je bolest nastala, pogoršala se, odnosno pojavila pod okolnostima iz članka 8. stavka 2. ovoga Zakona, utvrđuje se samo na osnovi medicinske dokumentacije koja potječe iz vremena zlostavljanja odnosno otpusta iz zatočeništva ili iz vremena od trideset dana nakon zlostavljanja, odnosno otpusta iz zatočeništva.

Iznimno činjenica da je bolest post-traumatski stresni poremećaj (PTSP) nastala, pogoršala se, odnosno pojavila pod okolnostima iz članka 8. stavka 2. ovoga Zakona, može se utvrditi na osnovi medicinske dokumentacije koja nije starija od **dvije godine** nakon zlostavljanja, odnosno otpusta iz zatočeništva.

¹⁹ Želimo upozoriti da po praksi upravnih tijela, potvrđenoj odlukom Ustavnog suda RH, U-III / 2193 / 2006 medicinska dokumentacija izdana od druge države ne može poslužiti kao pisano dokazno sredstvo. U navedenoj odluci Ustavni sud nije priznao otpusno pismo i povijest bolesti iz koje je vidljivo da je liječenje izvršeno u Sremskoj Mitrovici.

ROKOVI ZA PODNOŠENJE ZAHTJEVA

Ovim zakonom nije postavljeno vremensko ograničenje za podnošenje zahtjeva osim za podnošenje zahtjeva za priznavanje prava na obiteljsku invalidninu po osnovi osobe koja je umrla od bolesti dobivene, odnosno pogoršane ili ispoljene pod okolnostima iz članka 8. stavka 2. ovoga Zakona. U tom se slučaju mogao

Prava članova obitelji osobe poginule, umrle ili nestale pod okolnostima iz članka 8. stavka 1. i 2. ovoga Zakona utvrđuje se pisanim dokaznim sredstvima. Pisanim dokaznim sredstvima smatra se **potvrda o uzroku i okolnostima** pod kojima se slučaj dogodio, izdana od nadležne vojne jedinice ili ustanove, odnosno od nadležnog tijela državne uprave, odnosno **rješenje općinskog suda o proglašenju nestale osobe umrlom**, kao i **medicinska dokumentacija o liječenju, odnosno uzroku smrti** osobe od koje se izvodi pravo, ako su iz te dokumentacije vidljive okolnosti stradavanja.

podnijeti zahtjev u roku od godinu dana od dana zlostavljanja, odnosno otpuštanja iz zatočeništva, a najkasnije u roku od pet godina od dana smrti te osobe.

ZAKON O PROGLAŠENJU NESTALIH OSOBA UMRLIMA I O DOKAZIVANJU SMRTI

Prema Zakonu o proglašenju nestalih osoba umrlima (NN, br. 10/74), članovima uže obitelji osobe nestale ili poginule za vrijeme Domovinskog rata, čiji posmrtni ostaci nisu pronađeni te svim ostalim osobama koje za to imaju pravni interes, predložimo da pokrenu postupak proglašenja nestale osobe umrlom na nadležnom općinskom sudu. U prijedlogu za proglašenje nestale osobe umrlom treba navesti činjenice na kojima podnositelj prijedloga zasniva svoj zahtjev, dokaze o postojanju tih činjenica, svjedoke i druge podatke potrebne za donošenje odluke.

Za utvrđenje civilne žrtve rata kroz upravni postupak važno je da sudsko rješenje sadržava sve okolnosti nestanka osobe, vrijeme nestanka, kretanja vojnih formacija, vojne operacije...

U svezi s ratnim događanjima članak 1. st. 4. navedenog zakona pro-

pisuje da će Sud proglasiti umrlom osobu koja je nestala u toku rata u vezi s ratnim događajima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti za godinu dana od dana prestanka neprijateljstava. Za proglašenje nestale osobe umrlom nadležan je, u vanparničnom postupku, općinski sud na čijem je području nestala osoba imala posljednje prebivalište, a ako nije imala prebivalište, onda sud na čijem je imala posljednje boravište.

KAKO OSTVARITI PRAVO NA REPARACIJU KAO CIVILNA ŽRTVA RATA KROZ SUDSKI POSTUPAK U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska je potpisnica brojnih međunarodnih ugovora, a između ostalih Europske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, čime je preuzela na sebe obvezu da poštuje ljudska prava i slobode zajamčene Konvencijom i njenim protokolima, a u kontekstu prava na reparaciju civilnih žrtava rata, osobito prava na život, zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni te u svezi s navedenim pravima obavezu učinkovitosti istrage državne vlasti.

Pravo na život, zaštićeno člankom 2. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Protokolom 6. o ukidanju smrtne kazne u mirnodopskim uvjetima te Protokolom broj 13. o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, jedno je od temeljnih prava čije kršenje se smatra najtežom povredom Konvencije. Radi zaštite prava na život, države ugovornice Konvencije, obvezne su pružiti zaštitu pojedincima od lišenja života, kako od strane državnih agenata, tako i od strane privatnih osoba te poduzeti razne preventivne mjere kako do lišenja života ne bi došlo, a u slučaju da do njega ipak dođe, države su dužne poduzeti niz mjera koje moraju biti usmjerene na sankcioniranje kršenja prava na život.

U Republici Hrvatskoj zaštita prava na život leži na tijelima kaznenog progona: policiji, državnom odvjetništvu i nadasve, redovnim sudo-

vima, kako onima koji vode kazneni postupak u prvom stupnju, tako i onima koji odlučuju o žalbama protiv prvostupanjskih presuda ili o izvanrednim pravnim lijekovima dopuštenim u kontekstu kaznenopravnih pitanja.

Parnični postupak pokrenut od same žrtve ili bliskih srodnika ubijenog ili nestalog civila omogućit će utvrđivanje činjeničnog stanja pred sudom, otvoriti mogućnost utvrđivanja nezakonitog postupanja, kao i mogućnost dosuđivanja pravične naknade. No, taj postupak, započet na inicijativu podnositelja zahtjeva, a ne tijela nadležnih za progon počinitelja kaznenih djela, neće rezultirati otkrivanjem i kažnjavanjem počinitelja.

SUDSKI POSTUPAK ZA NAKNADU NEMATERIJALNE ŠTETE ZBOG USMRĆENJA BLISKOG SRODNIKA TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA

ŽRTVE RATNIH ZLOČINA

Bliski srodnici civila žrtava ratnih zločina, koji u svojstvu oštećenika sudjeluju u kaznenom postupku, mogu shodno odredbama čl. 153. do 162. Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske (NN br.: 152/08, 76/09) isticati imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku (zahtjev za naknadu štete) ili kasnije u parničnom postupku. Imovinskopravni zahtjev, koji je nastao zbog počinjenja kaznenog djela, raspravit će se na prijedlog ovlaštenih osoba u kaznenom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio taj postupak. Prema odredbi čl. 47. st.1. točka 3. Zakona o kaznenom postupku oštećenik ima pravo imati opunomoćenika u postupku. Žrtva kaznenog djela,

za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina, ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela (čl. 43.st.2. točka 1. Zakona o kaznenom postupku).

ODGOVORNOST REPUBLIKE HRVATSKE ZA USMRĆENJE CIVILA TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA

Bliski srodnici civila poginulih ili nestalih tijekom rata, žrtava ratnih zločina, koji smatraju da za stradavanje njihovih najbližih postoji odgovornost Republike Hrvatske, odnosno njenih službenih osoba prema odredbama nacionalnog prava, prije samog pokretanja sudskog postupka protiv tužene RH trebaju pokrenuti zahtjev za mirno rješavanje spora Državnom odvjetništvu RH.

Osnov tužbi za naknadu nematerijalne štete zbog usmrćenja bliskog srodnika su dva zakona koje je Hrvatski sabor donio 14. srpnja 2003.; Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija i Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata. Navedeni zakoni su popunili pravnu prazninu koja je nastala 1996. godine kada je Sabor usvojio zakonsku odredbu kojom se prekidaju svi sudski postupci koji su bili u tijeku, a kojima se od države traži naknada za pretrpljene ozljede i gubitak vlasništva nastalih uslijed terorističkih akata te godine 1999. kad je Sabor donio sličan propis, kojim se prekidaju svi sudski postupci kojima se traži naknada sličnih šteta, nastalih uslijed djelovanja vojske i policije (brisanjem čl. 180 Zakona o obveznim odnosima te dodavanjem čl. 184 A Zakona o dopunama Zakona o obveznim odnosima). Kako je velik broj parničnih postupaka sa

zahtjevom za naknadu nematerijalne štete zbog usmrćenja bliskog srodnika tijekom Domovinskog rata iniciran pred hrvatskim sudovima, u kojima ne postoji pravomoćna osuđujuća presuda za počinjenje ratnog zločina ili drugog kaznenog djela protiv počinitelja, gdje kazneni progon već godinama stoji u predistražnoj fazi, sudska praksa građanskih odjela je odbijanje tužbi zbog proceduralnih razloga, obično zastare pokretanja postupka, isključivo vezane uz opći petogodišnji rok. Dalekosežnost tog problema ogleda se u potpunom negiranju satisfakcije toj kategoriji žrtava te još terećenjem istih naplatom parničnih troškova koji u pojedinim predmetima dosežu i do 70 000 kn.

Nije sporno da su svjedočanstva u civilnom postupku za naknadu nematerijalne štete dovela do pokretanja kaznenog progona u nekim postupcima. Često jedan od osnovnih motiva rodbine usmrćenog civila je bio baš taj da se procesuiraju počinitelji te utvrdi njihova odgovornost. Stoga bi bliskim srodnicima savjetovali da svoja saznanja o okolnostima usmrćenja i nestanka žrtve podijele s nadležnim državnim tijelima, osobito Državnim odvjetništvom RH, podnošenjem kaznene prijave protiv nepoznatog ili poznatog počinitelja. Naknada štete u slučaju smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja određuje se, u pravilu, u obliku novčane rente, doživotno ili za određeno vrijeme, dok je posebno regulirano nadoknađivanje izgubljene zarade i troškova liječenja i pogreba, kao i pravo osobe koju je poginuli uzdržavao (Zakon o obveznim odnosima čl. 185. – 209.). U slučaju smrti neke osobe sud može dosuditi članovima njezine uže obitelji (bračni drug, djeca

i roditelji) pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne boli. Navedenu odgovornost reguliraju dva zakona usvojena 2003.: Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija te Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata, stoga dajemo kratki pregled njihovih odredbi te probleme nastale kroz primjenu istih pred hrvatskim sudovima.

Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (ZOŠT - NN broj 117/03)

Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (NN 117/03.) propisuje odgovornost države za štetu počinjenu aktima terora i drugim aktima nasilja poduzetim s ciljem teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana te uslijed demonstracija i drugih oblika masovnog izražavanja raspoloženja na javnim mjestima.

Prema ovom Zakonu oštećenik ima pravo samo na naknadu one štete koja je posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja i to na naknadu 60% iznosa utvrđene štete, s tim da mu ukupna šteta ne može biti naknađena u iznosu većem od 350.000,00 kuna.

Navedeni Zakon definira teroristički akt (člankom 1.st. 2.) kao akt nasilja izvršen u pravilu iz političkih pobuda s ciljem izazivanja straha, užasa i osobne nesigurnosti građana.

Ističemo da ZOŠT obiluje značajnim nejasnoćama koje su ostavljene na rješavanje sudskoj praksi.

Problem primjene zakona kroz sudsku praksu:

- definicija terora (dokazivanje političkih pobuda)
- računanje zastarnih rokova za podizanje tužbi
- sudskom praksom utvrđeno je da Republika Hrvatska ne odgovara za štetu počinjenu za vrijeme Domovinskog rata na području izvan kontrole tijela RH

Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom domovinskog rata (ZORH – NN 117/03)

Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom domovinskog rata je definirao pojam i sadržaj ratne štete te na negativan način definira za koju štetu RH odgovara.²⁰ Isti zakon se primjenjuje za razdoblje od 17. kolovoza 1990. godine do 30. lipnja 1996. godine. Njime su rješenjem sudova ex lege nastavljani postupci protiv RH prekinuti stupanjem na snagu Zakona o dopunama ZOO-a 1999.

Zakonom je postavljena oboriva presumpcija ratne štete po kojoj se pretpostavlja da je ratna šteta ona šteta koju su tijekom Domovinskog rata (17. kolovoza 1990. godine do 30. lipnja 1996. godine) uzrokovali pripadnici hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga u vojnoj ili redarstvenoj službi ili u vezi s obavljanjem vojne ili redarstvene službe, ako je počinjena u vrijeme i na prostoru odvijanja vojnih borbenih akcija. Presumpcija o ratnoj šteti vrijedi, ako su ispunjena dva kumulativna objektivna uvjeta, odnosno, ako je djelovanje počinjeno u vrijeme i na prostoru odvijanja vojnih borbenih akcija, dok suprotno treba dokazivati tužitelj, što, prema primjerima u praksi nije dobro zakonsko rješenje te bi se na temelju toga dalo zaključiti kako bi teret dokaza u odnosu na navedena dva uvjeta trebao ležati na državi.

Takvom zakonskom odredbom se uvelike **smanjuje oštećenikova šansa da uspije u parnici** protiv države radi naknade štete, budući da na njemu leži teret dokazivanja. Naime, tužitelji najčešće ne raspolažu podacima na temelju kojih bi uopće mogli predložiti dokaze pomoću kojih bi se moglo utvrditi što se dogodilo i u kakvim je okolnostima došlo do štete, a što je za posljedicu imalo odbijanje tužbenog zahtjeva od strane suda.

Problem primjene zakona kroz sudsku praksu:

- definicija ratne štete i problemi dokazivanja,
- računanje zastarnih rokova za podizanje tužbi.

²⁰ Čl. 1. ZORH; Ovim se Zakonom uređuje odgovornost Republike Hrvatske za štetu koju su tijekom domovinskog rata od 17. kolovoza 1990. godine do 30. lipnja 1996. godine uzrokovali pripadnici hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga u vojnoj ili redarstvenoj službi ili u vezi s tom službom.

Zastara pokretanja građanskog zahtjeva za naknadu nematerijalne štete

Problem primjene odredbi Zakona o obveznim odnosima (ZOO) kroz sudsku praksu je računanje zastarnih rokova za podizanje tužbi.

Člankom 377 st.1. ZOO-a, reguliran je rok zastare zahtjeva za naknadu štete uzrokovane kaznenim djelom. Taj rok se odnosi kako na štetnika, tako i na drugu odgovornu osobu koja odgovara za naknadu štete oštećenika. Taj se rok, dakle, odnosi i na pravnu osobu kada ona odgovara trećoj osobi za postupke njenih zaposlenika (čl. 170 st. 1 ZOO).

U najvećem broju analizirani postupci za naknadu štete pokrenuti su nakon donošenja zakona iz 2003., gdje su tužbeni zahtjevi odbijeni

zbog nastupanja zastare pokretanja postupka. Sudovi su primjenjivali opći (petogodišnji) zastarni rok propisan čl. 376 ZOO, računajući ga od dana počinjenja štetnog događaja. Uzrok usmrćenja civila, razvidno počinjenje kazneno djela nisu vrednovali zbog nepostojanja pravomoćne osuđujuće presude pa stoga nisu ni računali duži zastarni rok

za pokretanje tužbe. Tek u manjem broju parničnih postupaka sudovi su ipak išli u prilog oštećenima računajući dulji rok zastare, određen za zastaru kaznenog progona. U tim slučajevima parnični su sudovi smatrali da imaju ovlaštenje ispitati i utvrditi je li šteta počinjena radnjama koje sadrže elemente kaznenog djela te su nakon takvih utvrđenja dosudili naknadu oštećenima/tužiteljima, pozivajući se na zakonom propisanu iznimku prema kojoj je pra-

vo parničnog suda utvrditi je li šteta uzrokovana kaznenim djelom ukoliko su postojale smetnje zbog kojih se protiv odgovorne osobe nije mogao provesti kazneni postupak.

POKRETANJE SUDSKOG POSTUPKA

Prema odredbama Zakona o parničnom postupku, čl. 186a, osoba koja namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske dužna je prije podnošenja tužbe obratiti se nadležnom državnom odvjetništvu sa **zahtjevom za mirno rješenje spora**.

Ako je zahtjev iz stavka 1. ovoga članka podnesen nenadležnom državnom odvjetništvu, smatrat će se da je podnesen nadležnom državnom odvjetništvu istekom roka od osam dana. Podnošenjem zahtjeva za mirno rješenje spora prekida se zastarijevanje. Nagodba postignuta između podnositelja zahtjeva i Državnog odvjetništva, po zahtjevu iz stavka 1. ovoga članka, ima svojstvo ovršnosti.

Ako zahtjev iz stavka 1. ovoga članka ne bude prihvaćen ili o njemu ne bude odlučeno u roku od **tri mjeseca** od njegova podnošenja, podnositelj zahtjeva može podnijeti tužbu nadležnom sudu.

Za suđenje u sporovima protiv Republike Hrvatske općemjesno je nadležan sud na čijem području tužitelj ima prebivalište, odnosno sjedište u Republici Hrvatskoj. Ako tužitelj nema prebivalište, odnosno sjedište u Republici Hrvatskoj, za suđenje u sporovima protiv Republike Hrvatske općemjesno je nadležan sud na čijem se području nalazi Hrvatski sabor.

PRESUDE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE KOJIMA JE UTVRDENA POVREDA PRAVA NA ŽIVOT

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i sudska praksa Europskog Suda obrazlažući zaštitu prava na život uključuje materijalni i procesni aspekt zaštite. U materijalno-pravnom smislu potrebno je utvrditi u kojim je okolnostima došlo do kršenja prava na život te je li država odgovorna za lišenje života neke osobe ili pokušaj lišenja života neke osobe. Prema Ustavu Republike Hrvatske međunarodni ugovori sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom dio su unutarnjeg pravnog poretka RH, a po pravnoj snazi su iznad zakona.

U procesnom aspektu zaštite prava na život utvrđuje se jesu li država tijela, nakon što su na bilo koji način saznala za lišenje života neke osobe uporabom sile, poduzela sve potrebno radi remediiranja te situacije: provela odgovarajuću istragu usmjerenu na rasvjetljavanje svih okolnosti predmetnog događaja i identifikaciju počinitelja te, ukoliko je počinitelj otkriven, je li protiv njega proveden odgovarajući postupak (u pravilu to mora biti kazneni postupak), kao i je li počini-

telj razmjerno kažnjen ili je prema njemu primjerena neka druga odgovarajuća mjera.

U Presudi Europskog suda za ljudska prava, Skendčić v. RH, (Zahtjev br. 16212/08), od 20. siječnja 2011., sud je utvrdio:

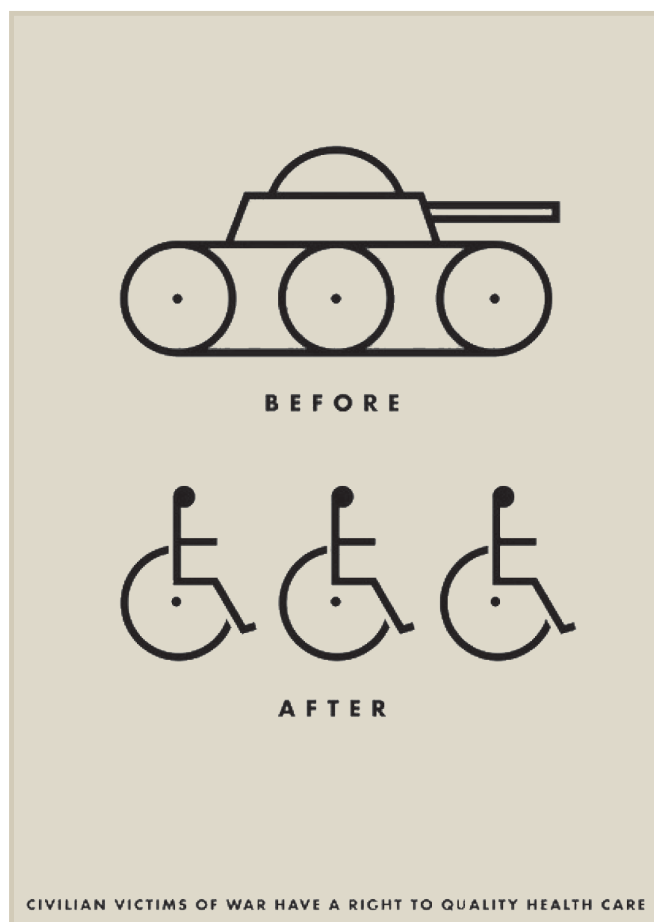
- da su supruga, odnosno oca podnositelja zahtjeva (M.S.) uhitili pripadnici hrvatske policije početkom studenog 1991. te se od tada ne zna što se s njim dogodilo, da je isti proglašen mrtvim od 2. studenog 1996. Kako se navodna materijalna povreda članka 2. Konvencije dogodila

prije 5. studenog 1997., kada je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj sud ne može ocjenjivati događaje koji su nastupili prije navedenog datuma te zahtjev mora **odbaciti**.

- da nedostaci u istrazi nestanka supruga, odnosno oca podnositelja zahtjeva, kada je riječ o njezinoj učinkovitosti i izostanku neovisnosti uključenih vlasti, nisu usklađeni sa zahtjevima iz članka 2. Konvencije te je, u skladu s time, došlo do **povrede** postupovne obveze iz članka 2. Konvencije u tom pogledu. Sud nadalje primjećuje kako nema dokaza da je M.S. ubijen, ali smatra da se postupovne obveze također primjenjuju na slučajeve kada je osoba nestala pod okolnostima koje se mogu smatrati opasnim po život. S tim u svezi, mora se prihvatiti činjenica da, što više vremena prođe bez ikakvih vijesti o nestaloj osobi, veća je vjerojatnost da su on ili ona mrtvi. Kako je pravomoćnom presudom Općinskog suda u Otočcu podnositeljima zahtjeva dodijeljeno 230.000 kuna svakome na ime naknade nematerijalne štete, sud utvrđuje da je pravična naknada dodijeljena od strane nacionalnih sudova dovoljna te da tužbeni zahtjev podnositelja zahtjeva glede nematerijalne štete treba odbiti.

U presudi Europskog suda za ljudska prava, Jularić v. RH, (Zahtjev br. 20106/06), od 20. siječnja 2011., sud je utvrdio da su supruga podnositeljice zahtjeva dana 3. listopada 1991., trojica muškaraca odjevenih u uniforme Jugoslavenske narodne armije, uključujući M.S. kojega je podnositeljica zahtjeva osobno poznavala, odveli iz njihove kuće u Vukovaru. Nekoliko minuta nakon toga podnositeljica zahtjeva čula je hlice ispaljene iz automatskog oružja te je tijekom njenog privođenja podnositeljica zahtjeva vidjela mrtvo tijelo svoga supru-

ga, raznesene glave, kako leži na stazi ispred kuće; osobe koje su ga odvele iz kuće stajale su pored njegovog tijela. U konkretnom predmetu službena istraga je doista pokrenuta, vezano za ubojstvo supruga podnositeljice zahtjeva. Međutim, postojali su ozbiljni nedostaci u načinu na koji se istraga vodila, stoga Sud smatra kako nacionalne vlasti nisu provele odgovarajuću i učinkovitu istragu okolnosti koje okružuju ubojstvo supruga podnositeljice zahtjeva. U skladu s tim, došlo je do **povrede postupovne obveze** sadržane u članku 2. Konvencije. S obzirom na okolnosti ovoga predmeta, sud smatra da je podnositeljica zahtjeva pretrpjela nematerijalnu štetu koja se ne može nadoknaditi isključivo utvrđivanjem postojanja povrede te je presuđujući na pravičnoj osnovi, dosudio podnositeljici zahtjeva 30.000 eura s naslova nematerijalne štete.

OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA

A/RES/60/147
Distr.: OPĆENITO
21. ožujka 2006.
IZVORNIK: ENGLESKI

60. sjednica
Točka 71. (a) dnevnog reda:

REZOLUCIJA OPĆE SKUPŠTINE UJEDINJENIH NARODA

[u vezi izvješća Trećeg odbora (A/60/509/add.1)]

60/147. Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju ²¹ za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava ²².

Opća skupština,

Rukovodeći se Poveljom Ujedinjenih naroda, Općom deklaracijom o ljudskim pravima ²³, Međunarodnim paktovima o ljudskim pravima ²⁴, kao i drugim relevantnim instrumentima ljudskih prava uključujući Bečku deklaraciju i Program djelovanja ²⁵, Potvrđujući značaj sustavnog i iscrpnog načina reguliranja pitanja pravnih lijekova i reparacija za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, na nacionalnoj i međunarodnoj razini; Prepoznajući da međunarodna zajednica, uvažavajući pravo žrtava na korištenje pravnih lijekova i reparacije, iskazuje njezino suosjećanje s patnjom žrtava, preživjelih i budućih generacija i potvrđuje međunarodno pravo u praksi; Pozivajući se na Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava koja je usvojila Komisija za ljudska prava njezinom rezolucijom br. 2005/35 od 19. travnja 2005. ²⁶ te Gospodarsko i Socijalno Vijeće njegovom rezolucijom 2005/30 od 25. srpnja 2005., kojom je Vijeće predložilo Općoj skupštini da usvoji Temeljna načela i smjernice,

1. Usvaja Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, koja su u prilogu ove rezolucije;
2. Preporučuje državama da uzmu u obzir Temeljna načela i smjernice, promiču njihovo poštovanje te da o njima obavijeste predstavnike izvršnih tijela vlade, posebno one koji su nadležni za primjenu zakona te vojne i redarstvene snage, zakonodavna i pravosudna tijela, žrtve i njihove punomoćnike, zaštitnike ljudskih prava i odvjetnike, medije, kao i širu javnost;

²¹ Napomena prevoditelja: reparacija (obeštećenje; nadoknada štete)

²² Priloženi tekst Temeljna načela... nije prošao pravnu redakciju te se radi o slobodnom radnom prijevodu,

²³ Rezolucija 217 A (III.).

²⁴ Rezolucija 2200 A (XXI.), dodatak

²⁵ A/CONF. 157/24 (I. Dio), poglavlje III.

²⁶ Pogledati: Službeni list Gospodarskog i socijalnog vijeća, 2005, Dopuna br.3 i Korigendum (E/2005/23 i Korig. 1), poglavlje II, odjeljak A.

3. Traži od Glavnog tajnika poduzimanje mjera koje bi osigurale najširu moguću distribuciju Temeljnih načela i smjernica na svim službenim jezicima Ujedinjenih naroda, uključujući njihovo dostavljanje vladama, međudržavnima i nevladinim organizacijama i uključivanje Temeljnih načela i smjernica u izdanje Ujedinjenih naroda pod nazivom Ljudska prava: zbirka međunarodnih instrumenata.

64. plenarna sjednica
16. prosinca 2005.

ANEKS

Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava

Preambula

Opća skupština,

Pozivajući se na odredbe kojima se ostvaruje pravo na pravni lijek za žrtve kršenja međunarodnih pravnih pravila o ljudskim pravima koja se mogu pronaći u brojnim međunarodnim instrumentima, osobito u članku 8. Opće deklaracije o ljudskim pravima²⁷, članku 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima²⁸, članku 6. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije²⁹, članku 14. Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja³⁰, te članku 39. Konvencije o pravima djeteta³¹, kao i u međunarodnom humanitarnom pravu kao što se nalazi u članku 3. Haške konvencije o poštovanju zakona i običaja ratovanja na kopnu od 18. listopada 1907. godine (Konvencija IV.)³², članku 91. Dodatnog protokola Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949., a odnose se na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I.) od 8. lipnja 1977.³³, te u člancima 68. i 75. Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda,³⁴

Pozivajući se na odredbe iz regionalnih konvencija kojima se osigurava pravo na pravni lijek za žrtve kršenja međunarodnih ljudskih prava, posebno na odredbe iz članka 7. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda³⁵, na članak 25. Američke konvencije o ljudskim pravima³⁶, te članak 13. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda³⁷,

²⁷ Rezolucija 217 (III).

²⁸ Rezolucija 2200 A (XXI), aneks.

²⁹ Rezolucija 2106 A (XX), aneks

³⁰ Ujedinjeni narodi, Treaty Series, svezak 1465, br. 24841.

³¹ Ibid. svezak 1577, br. 27531.

³² Vidi: Carnegie Zaklada za međunarodni mir, Haške konvencije i deklaracije iz 1899 i 1907 (New York, Oxford University Press, 1915).

³³ Ujedinjeni narodi: Treaty Series, svezak 1125, br. 17512.

³⁴ Službeni registar Ujedinjenih naroda Diplomatske konferencije opunomoćenika o osnivanju Međunarodnog kaznenog suda, Rim, 15. lipnja-17. srpnja 1998., svezak. I.: Završni dokumenti (publikacija Ujedinjenih naroda, prodaja br. E.02.1.5.) Dio.A.

³⁵ Ujedinjeni narodi, Treaty Series, svezak 1520, br. 26363.

³⁶ Ibid., svezak 1144, br. 17955.

³⁷ Ibid., svezak 213, br. 2889.

Pozivajući se na Deklaraciju o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zlouporabe moći, proistekle iz razmatranja Sedmog kongresa Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima i rezolucije Opće skupštine br. 40/34 od 29. studenog 1985. kojom je Skupština usvojila tekst preporučene od strane Kongresa, Potvrđujući načela iskazana u Deklaraciji o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zlouporabe moći te da prema žrtvama treba postupati sa suosjećanjem i poštovanjem njihovog dostojanstva, da se u potpunosti poštuje njihovo pravo na pristup pravdi i mehanizmima za naknadu štete, kao i da se potakne uspostavljanje, jačanje i širenje nacionalnih fondova za naknadu štete žrtvama, zajedno sa brzim razvojem odgovarajućih prava i pravnih lijekova za žrtve,

Uočivši da Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda nalaže uspostavljanje "načela koja se odnose na reparacije žrtvama ili su u svezi žrtava, uključujući restituciju, naknadu i rehabilitaciju", nalaže Skupštini država stranaka osnivanje zaklade u korist žrtava kaznenih djela u okviru nadležnosti Suda, kao i obitelji takvih žrtava te obvezuje Sud da "zaštiti sigurnost, fizičku i psihičku dobrobit, dostojanstvo i privatnost žrtava" te da omogući žrtvama sudjelovanje u svim "fazama kaznenog postupka koje Sud procjeni odgovarajućim",

Potvrđujući da su ovdje sadržana Temeljna načela i smjernice usmjerena na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koja, zbog svoje ozbiljne prirode, predstavljaju uvredu/omalovažavanje ljudskog dostojanstva,

Naglašavajući da ovdje sadržana Temeljna načela i smjernice ne iziskuju nove međunarodne ili nacionalne zakonske obveze već identificiraju mehanizme, modalitete, postupke i metode primjene postojećih zakonskih obveza iz međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava, koje su komplementarne iako različite po svojim normama,

Podsjećajući da međunarodno pravo sadrži obvezu kaznenog progona počinitelja određenih međunarodnih kaznenih djela u skladu s međunarodnim obvezama država i zahtjevima nacionalnog zakonodavstva/prava ili kako je predviđeno u važećim propisima međunarodnih pravosudnih tijela, kao i da obaveza kaznenog progona učvršćuje provođenje međunarodnih zakonskih obveza u skladu s nacionalnim zakonskim zahtjevima i procedurama te podržava koncept komplementarnosti,

Uočivši da suvremeni oblici viktimizacije, premda u suštini usmjereni protiv pojedinaca, mogu unatoč tomu biti usmjereni i protiv skupina ljudi na koje se cilja na kolektivnoj osnovi,

Prepoznajući da međunarodna zajednica, uvažavajući pravo žrtava na korištenje pravnih lijekova i reparacije, iskazuje njezino suosjećanje s patnjom žrtava, preživjelih i budućih generacija, i potvrđuje međunarodna pravna načela odgovornosti, pravde i vladavine prava,

Uvjerena da, usvajanjem gledišta orijentiranog prema žrtvi, međunarodna zajednica potvrđuje svoju ljudsku solidarnost sa žrtvama kršenja međunarodnog prava, uključujući i kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava, kao i s čovječanstvom u cjelini, u skladu sa sljedećim Temeljnim načelima i smjernicama,

USVAJA SLJEDEĆA TEMELJNA NAČELA I SMJERNICE:

I. Obaveza poštovati, osigurati poštovanje i provođenje međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava

1. Obaveza poštovanja, osiguranja poštovanja i provođenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava, kako je predviđeno odgovarajućim tijelima prava, proizlazi iz:
 - međunarodnih ugovora u kojima je država jedna od stranaka;
 - međunarodno običajno pravo;
 - domaće pravo svake države.
2. Ako to već nisu učinile, države će, u skladu sa zahtjevima međunarodnog prava, osigurati usklađenost njihovog domaćeg prava s međunarodnim obavezama tako što će:
 - uvrstiti norme međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava u njihovo unutarnje pravo, ili ih na drugi način primijeniti u svom domaćem pravnom sistemu;
 - usvojiti odgovarajuće i djelotvorne zakonske i administrativne procedure te druge odgovarajuće mjere koje pružaju pravedan, učinkovit i brz pristup pravdi;
 - osigurati pristup adekvatnim, učinkovitim, brzim i odgovarajućim pravnim lijekovima, uključujući reparacije, kao što je niže definirano;
 - osigurati da njihovo domaće pravo pruža najmanje istu razinu zaštite žrtava poput one koju zahtijevaju njihove međunarodne obaveze.

II. Opseg obaveze

3. Obaveza poštovanja, osiguranja poštovanja i provedbe međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava, kako je to predviđeno određenim tijelima prava, uključuje, između ostalog, dužnost:
 - poduzimanja odgovarajućih zakonskih, administrativnih i drugih odgovarajućih mjera u svrhu sprječavanja povreda;
 - straživanja povreda na učinkovit, brz, iscrpan i nepristran način i, tamo gdje je to primjereno, poduzimanja mjera protiv onih koji su navodno odgovorni u skladu s domaćim i međunarodnim pravom;
 - osiguranja jednakog i djelotvornog pristupa pravosuđu onima koji sebe smatraju žrtvama kršenja ljudskih prava ili humanitarnog prava, kao što je opisano u nastavku, bez obzira na to tko u konačnici može biti nositelj odgovornosti za to kršenje; i
 - pružanja učinkovitih pravnih lijekova uključujući reparaciju žrtvama, kao što je opisano u nastavku.

III. Teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koja predstavljaju zločine/kaznena djela prema međunarodnom pravu

4. U slučajevima teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, koja predstavljaju zločine/kaznena djela prema međunarodnom pravu, države su dužne provesti istragu i, kod postojanja dostatnih dokaza, kazneno goniti osobu navodno odgovornu za ove povrede odnosno kršenja te, ako ju se proglasi krivom, dužnost da se tu osobu kazni. Štoviše, u ovakvim slučajevima, države bi trebale, u skladu s međunarodnim pravom, međusobno surađivati i pomagati međunarodnim pravosudnim tijelima nadležnim za istragu i procesuiranje ovakvih povreda/kršenja.

5. U tu svrhu, gdje je to predviđeno važećim međunarodnim ugovorom ili drugim međunarodnim pravnim obavezama, države će uključiti ili na neki drugi način u okviru svog nacionalnog zakonodavstva primijeniti odgovarajuće odredbe za primjenu univerzalne jurisdikcije. Osim toga, gdje je tako predviđeno važećim ugovorom ili drugim međunarodnim pravnim obavezama, države trebaju omogućiti izručenje ili predaju počinitelja kaznenih djela drugim državama i odgovarajućim međunarodnim tijelima sudbene vlasti, a isto tako omogućiti i pružanje pravne pomoći i drugih oblika suradnje u cilju ostvarenja međunarodne pravde, uključujući pomoć žrtvama i svjedocima i njihovu zaštitu u skladu s međunarodnim pravnim standardima ljudskih prava i u skladu s međunarodnim pravnim zahtjevima, kao što su zabrana mučenja i drugih oblika okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

IV. Zastara

6. Gdje je to predviđeno važećim ugovorom ili je sadržano u drugim međunarodnim pravnim obavezama, odredbe o zastari se ne primjenjuju u odnosu na teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koja predstavljaju kaznena djela iz međunarodnog prava.
7. Domaće odredbe o zastari za druge oblike povreda koji ne predstavljaju kaznena djela iz međunarodnog prava, uključujući one odredbe o zastari koje se primjenjuju u odnosu na tužbene zahtjeve i druge postupke, ne smiju biti pretjerano/neopravdano restriktivne.

V. Žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava

8. Za potrebe ovog dokumenta, žrtvama se smatraju osobe koje su pojedinačno ili unutar skupine pretrpjele štetu koja uključuje fizičku ili mentalnu povredu, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih temeljnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Gdje je to primjereno i u skladu s unutarnjim pravom, pojam „žrtva“ uključuje i članove uže obitelji ili štićenike neposredne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spriječe njihovu viktimizaciju.
9. Osoba će se smatrati žrtvom bez obzira na to je li počinitelj povrede identificiran, uhićen, kazneno gonjen ili osuđen i bez obzira na obiteljske veze između počinitelja i žrtve.

VI. Postupanje/odnos prema žrtvama

10. Prema žrtvama treba se odnositi humano, s poštovanjem njihovog dostojanstva i ljudskih prava i potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se njima i njihovim obiteljima osigurala sigurnost, fizička i psihička dobrobit i privatnost. Država treba omogućiti da njezini domaći zakoni, koliko god je to moguće, pruže posebnu pažnju i brigu žrtvama koje su preživjele nasilje ili traume, kako bi se spriječila njihova ponovna traumatizacija tijekom pravnih ili upravnih/administrativnih postupaka koji imaju za cilj da se osigura pravda i reparacija.

VII. Pravo žrtava na pravni lijek

11. Pravni lijekovi za teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava uključuju pravo žrtava, prema međunarodnom pravu, na sljedeće:

- jednak i učinkovit pristup pravdi;
- odgovarajuću, učinkovitu i brzu reparaciju za pretrpljenu štetu;
- pristup relevantnim informacijama koje se odnose na povrede i mehanizme reparacije.

VIII. Pristup pravdi

12. Žrtva teškog kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava ima jednak pristup učinkovitom pravnom lijeku kako je to predviđeno međunarodnim pravom. Drugi lijekovi, koji su dostupni žrtvi, uključuju pristup administrativnim i drugim tijelima, kao i mehanizmima, modalitetima i postupcima koji se provode u skladu s domaćim pravom. Obaveze iz međunarodnog prava kojima se osigurava pravo na pristup pravdi i pošteno i nepristrano suđenje/postupak trebaju postojati i u domaćem zakonodavstvu. U tu svrhu, države bi trebale:

- prenositi, putem javnih i privatnih mehanizama, informacije o svim dostupnim pravnim lijekovima za teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava;
- poduzimati mjere kojima bi se reducirale neprijatnosti žrtvama i njihovim punomoćnicima, da ih se zaštiti od nezakonite povrede njihove privatnosti i zaštiti od zastrašivanja i odmazde, kako njih tako i članova njihovih obitelji i svjedoka prije, za vrijeme i poslije sudskih, administrativnih ili drugih postupaka koji imaju utjecaja na interese žrtava;
- osigurati odgovarajuću pomoć žrtvama koje traže pristup pravdi;
- omogućiti pristup svim odgovarajućim pravnim, diplomatskim i konzularnim sredstvima potrebnim da bi žrtve mogle iskoristiti svoja prava na pravni lijek zbog teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava.

13. Pored pojedinačnog pristupa pravdi, države trebaju pristupiti razvoju procedura kako bi omogućile skupinama žrtava da podnesu zahtjeve za reparaciju, odnosno prime odgovarajuće reparacije.

14. Odgovarajući, učinkovit i brz pravni lijek za teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava treba sadržavati sve dostupne i odgovarajuće međunarodne procedure u kojima pojedinac može imati aktivnu legitimaciju/pravni status i ne smije dovoditi u pitanje bilo koji drugi domaći pravni lijek.

IX. Obeštećenje za pretrpljenu štetu

15. Odgovarajuće, učinkovito i brzo obeštećenje ima za cilj ostvarivanje pravde putem obeštećenja za teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Obeštećenje treba biti razmjerno težini kršenja i pretrpljenoj šteti. U skladu sa svojim obavezama sadržanim u domaćem i međunarodnom pravu, država treba osigurati obeštećenje žrtvama za postupanja ili propuste koji se mogu pripisati državi i koji

predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. U slučajevima kada je utvrđena obaveza fizičke osobe, pravne osobe ili drugog subjekta na naknadu štete žrtvi, ta osoba će obešteti žrtvu, odnosno, nadoknaditi će štetu državi, ako je država prethodno osigurala obeštećenje žrtvi.

16. Države trebaju uspostaviti nacionalne programe obeštećenja i drugih vrsta pomoći žrtvama u slučajevima kada osoba odgovorna za nastalu štetu nije u mogućnosti ispuniti svoju obavezu ili to ona odbija učiniti.
17. Države, u odnosu na tužbene zahtjeve žrtava, provode domaće sudske odluke o obeštećenju žrtava, a protiv osoba ili subjekata odgovornih za nastalu štetu i angažiraju se na izvršenju važećih međunarodnih pravnih odluka, koje se odnose na reparacije u skladu s domaćim zakonodavstvom i obavezama iz međunarodnog prava. U tu svrhu, države trebaju osigurati u svom pravnom sistemu učinkovite mehanizme za izvršenje odluka o obeštećenjima.
18. Žrtvama teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom i uzimajući u obzir pojedinačne okolnosti, treba se osigurati potpuna i učinkovita reparacija, kao što to predstavljeno u načelima 19. do 23., razmjerno i odgovarajuće težini kršenja i okolnostima svakog slučaja, a koje uključuju sljedeće oblike: restituciju, naknadu štete, rehabilitaciju, zadovoljenje i jamstva da se povrede neće ponoviti.
19. Restitucija bi trebala žrtvu, gdje je to moguće, vratiti u situaciju koja je prethodila teškom kršenju međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljnim povredama međunarodnog humanitarnog prava. Restitucija obuhvaća, prema okolnostima slučaja: vraćanje slobode, uživanje ljudskih prava, identitet, obiteljski život i državljanstvo, povratak u mjesto prebivališta, vraćanje na posao i povrat imovine.
20. Kompenzaciju/naknadu štete treba osigurati za svaku gospodarski procjenjivu štetu, razmjerno težini povrede i okolnostima svakog slučaja proisteklog iz teških povreda međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, kao što su:
 - povreda tjelesnog integriteta i duševne boli;
 - izgubljena prilika za zaposlenje, obrazovanje i socijalne povlastice;
 - materijalna šteta i gubitak zarade, uključujući gubitak radne sposobnosti;
 - moralna šteta;
 - troškovi pravnog zastupanja, liječenja, psihološkog savjetovanja i socijalnih službi.
21. Rehabilitacija treba uključiti medicinsku i psihološku skrb, kao i pravnu i socijalnu pomoć.
22. Satisfakcija treba sadržavati, gdje je primjenjivo, sve ili pojedine od sljedećih mjera:
 - učinkovite mjere u cilju prestanka kontinuiranih povreda;
 - verifikaciju činjenica i potpuno i javno objavljivanje istine u opsegu koji ne nanosi dodatnu štetu i ne ugrožava sigurnost i interese žrtve, srodnika žrtve, svjedoka ili osoba koje su intervenirale kako bi pomogle žrtvi ili spriječile dalje povrede;
 - potragu za nestalima, za identitetom otete djece, za tijelima ubijenih i pomoć u pronalaženju, identifikaciji i sahrani posmrtnih ostataka u skladu s iskazanim ili pretpostavljenim željama žrtava ili običajima obitelji i zajednice;

- službenu deklaraciju ili sudsku odluku kojom se ponovo uspostavlja dostojanstvo, ugled i prava žrtve i osoba blisko povezanih sa žrtvom;
- javna isprika, uključujući priznanje činjenica i prihvaćanje odgovornosti;
- sudsko i administrativno kažnjavanje osoba odgovornih za povrede;
- komemoracija i odavanje počasti žrtvama;
- uključivanje preciznog opisa kaznenog djela u obuku o međunarodnom pravu o ljudskim pravima i o međunarodnom humanitarnom pravu, kao i u nastavni materijal na svim obrazovnim razinama.

23. Jamstva za neponavljanje trebaju uključiti, prema okolnostima, sve ili pojedine od sljedećih mjera, koje također doprinose prevenciji:

- osiguranje učinkovite civilne kontrole vojnih i redarstvenih snaga;
- osiguranje vođenja svih civilnih i vojnih postupaka u skladu s međunarodnim standardima propisanog postupka, pravednosti i nepristranosti;
- jačanje samostalnosti/nezavisnosti sudstva;
- zaštitu osoba u pravnoj, medicinskoj i zdravstvenoj djelatnosti, medijima i drugim sličnim zanimanjima, kao i zaštitnika ljudskih prava;
- osiguranje, prioritarno i kontinuirano, obrazovanja o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu za sve društvene djelatnosti, obuku pripadnika službi sigurnosti kao i vojnih i policijsko-redarstvenih snaga;
- unaprjeđenje poštovanja profesionalnih kodeksa i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda, od strane javnih službenika, uključujući policiju, ustanove za izvršenje sankcija, medije, zdravstvene radnike, psihološke službe, socijalne ustanove i vojno osoblje, kao i privredna društva;
- unaprjeđenje mehanizma za sprječavanje i nadzor društvenih sukoba i njihovo rješavanje;
- preispitivanje i izmjenu zakona koji doprinose ili dozvoljavaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava.

X. Pristup relevantnim informacijama u vezi kršenja prava i mehanizama obeštećenja

24. Države trebaju razviti načine informiranja javnosti i, posebno, žrtava teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, o pravima i pravnim lijekovima koja predviđaju ova Temeljna načela i smjernice, kao i o svim dostupnim pravnim, medicinskim, psihološkim, socijalnim, administrativnim i svim drugim uslugama kojima žrtve imaju pravo pristupa. Osim toga, žrtve i njihovi zastupnici trebaju imati pravo na traženje i dobivanje informacija o razlozima koji su doveli do njihove viktimizacije te uzrocima i uvjetima teških kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava te da saznaju istinu o ovim povredama.

XI. Nediskriminacija

25. Primjena i tumačenje ovih Temeljnih načela i smjernica mora biti usklađena s međunarodnim pravom o ljudskim pravima i međunarodnim humanitarnim pravom, beziznimno bez diskriminacije bilo koje vrste i po bilo kojoj osnovi.

XII. Neodstupanje

26. Niti jedna odredba iz Temeljnih načela i smjernica neće se tumačiti na način na koji bi se ograničavalo ili odstupalo od bilo kojih prava ili obaveza koje proizlaze iz domaćeg ili međunarodnog prava. Posebno, razumijeva se kako Temeljna načela i smjernice ne dovode u pitanje pravo na pravni lijek i reparaciju za žrtve svih kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i međunarodnog humanitarnog prava. Nadalje, podrazumijeva se kako ova Temeljna načela i smjernice nisu u suprotnosti s pojedinačnim pravilima međunarodnog prava.

XIII. Prava drugih osoba

27. Niti jedna odredba iz ovog dokumenta neće se tumačiti na način da se odstupa od međunarodne ili domaće zaštite drugih osoba, posebno prava optužene osobe da uživa sve primjenjive standarde pravičnog postupka.

